

ISSN 1392–6195 (print)
ISSN 2029–2058 (online)
JURISPRUDENCIJA
JURISPRUDENCE
2012, 19(4), p. 1619–1632.

ŠIUOLAIKINIO REGISTRUOTO NUSIKALSTAMUMO LIETUVOJE PAGRINDINIAI BRUOŽAI

Genovaitė Babachinaitė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės ir kriminologijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 2714 584
Elektroninis paštas btck@mruni.eu

Pateikta 2012 m. birželio 29 d., parengta spausdinti 2012 m. gruodžio 18 d.

Anotacija. Straipsnyje pateikiama šiuolaikinio registruoto nusikalstamumo Lietuvoje statistinių duomenų kriminologinė analizė. Analizuojamas 2004–2011 m. laikotarpis apima nuoseklios valstybinės nusikalstamų veikų ir asmenų, įtariamų jas padarius, registracijos laikotarpį, kai nebuvo didesnių baudžiamųjų įstatymų pakeitimų. Straipsnyje analizuojami pagrindiniai šiuolaikinio nusikalstamumo paplitimo rodikliai (būklė, lygis), šių rodiklių teritoriniai ypatumai mieste ir kaime, užregistruotų nusikaltimų struktūros pagal nusikaltimų rūšis dinamika, nagrinėjami šiuolaikinio nusikalstamumo struktūros pokyčiai ekonominės krizės laikotarpiu bei asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas, struktūros pokyčiai pagal amžių, lytį, užimtumą, nusikalstamo elgesio pakartotinumą bei grupiškumą. Analizuojama taip pat ir šių asmenų fizinė psichologinė būseną nusikalstamos veikos darymo metu (neblaivūs, apsvaigę nuo kitų narkotinių medžiagų). Straipsnyje atskirai analizuojami duomenys apie suaugusius ir nepilnamečius fizinius bei juridinius asmenis.

Reikšminiai žodžiai: nusikalstamos veikos, nusikaltimai, baudžiamieji nusižengimai, asmenys, įtariamai padarę nusikalstamas veikas, statistiniai duomenys.

Įvadas

Nuo 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojus naujiems baudžiamiesiems įstatymams, nuoseklios valstybinės nusikalstamumo rodiklių registracijos laikotarpis prasidėjo nuo 2004 m. Vienas iš pagrindinių nusikalstamumo rodiklių yra padarytų nusikaltimų registruotas skaičius. Įsigaliojus naujiems baudžiamiesiems įstatymams, registruojamos nusikalstamos veikos skirstomos į dvi rūšis: nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus. Taigi šiame straipsnyje pateikiama šiuolaikinio (poreforminio) registruoto nusikalstamumo pagrindinių rodiklių kriminologinė analizė.

Anksčiau minėtas dalykas iš esmės yra svarbus tik nusikalstamumo Lietuvoje kriminologiniam vertinimui. Tačiau per tą patį poreforminį laikotarpį kriminogeninę ir apskritai socialinę ekonominę padėtį Lietuvoje veikė ir pasaulinė ekonominė krizė bei vidiniai nepalankūs socialiniai ekonominiai procesai Europos Sąjungoje. Tiek pasaulinė ekonominė krizė, tiek ir atsiradę sunkiai sprendžiami ekonominiai procesai Europos Sąjungoje Lietuvai, kaip Europos Sąjungos narei, taip pat turėjo visokeriopos įtakos. Taigi tai antras svarbus pagrindas nagrinėti šiuolaikinį registruotą nusikalstamumą Lietuvoje. Įvairių socialinių pokyčių reikšmė nusikalstamumo raidai kriminologinėje literatūroje Lietuvoje yra aptarta¹. Nagrinėjant nusikalstamumą svarbu atsižvelgti į tai, kad nusikalstamumo rodikliai šiek tiek „vėluoja“ reaguodami į įvairius istorinius ir kitus socialinius procesus, taip pat į tai, kad kiti socialiniai dėsningumai nevienodai intensyviai sąveikauja su nusikalstamumu ir tarpusavyje².

Be abejo, registruoto nusikalstamumo rodikliai yra būtinas kiekvienos šiuolaikinės valstybės statistikos duomenų elementas, svarbi informacinė priemonė baudžiamajai politikai, kuri yra bendros socialinės politikos sudedamoji dalis, vykdyti ir tobulinti.

Atskiri įvairių nusikalstamumo Lietuvoje rūšių šiuolaikiniai aspektai buvo nagrinėti pastarųjų kelerių metų Lietuvos kriminologų darbuose, tačiau, kaip jau minėta, šiuolaikinio poreforminio nusikalstamumo pagrindinių rodiklių sisteminė analizė ir vertinimas nėra atlikti.

Apskritai Europos Sąjungos valstybės nusikalstamumo raidos ir jo prevencijos stebėseną atlieka nuolat, o nusikalstamumo raidos analizės ir kriminologinis vertinimas taip pat atliekamas permanentiškai, nepertraukiamai, siekiant nepalikti spragų. Tik tęstiniai ilgalaikiai nusikalstamumo tyrimai gali būti pagrindas valdyti nusikalstamumo procesus, užtikrinti visuomenės ir atskiro individo saugumą³.

Todėl autorė išskėlė tikslą atlikti šiuolaikinio nusikalstamumo raidos pagrindinių bruožų analizę nuo 2004 m., nusikalstamumo rodiklių nuoseklios valstybinės registracijos ir pasaulinės ekonominės krizės laikotarpiu. Siekiant minėto tikslo buvo taikyti nusikalstamų veikų statistinės analizės, apibendrinimo ir lyginamasis, o analizuojant mokslinę literatūrą – sisteminės ir lyginamosios analizės bei apibendrinimo metodai.

- 1 Babachinaitė, G. Kriminologiniai nusikalstamumo raidos Lietuvoje periodizacijos aspektai. *Lietuvos teisės tradicijos: mokslinės konferencijos medžiaga*. Vilnius: Justitia, 1997.
- 2 Babachinaitė, G.; Galinaitytė, J.; Jurgelaitienė, G. et al. *Kriminologija: vadovėlis*. Moks. red. Babachinaitė, G. Kiškis; A. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010, p. 142.
- 3 Ažubalytė, R.; Ancelis, P.; Babachinaitė, G. et al. *Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas: monografija*. Moks. red. Kurapka, V. E.; Justickis, V. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 11.

1. Registruoto nusikalstamumo paplitimo mastas

Pirminį registruoto nusikalstamumo paplitimo mastą iliustruoja registruotų nusikalstamų veikų skaičius.

1 lentelė. Registruotos nusikalstamos veikos Lietuvoje⁴

Rodikliai	Metai							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Nusikalstamos veikos, iš jų:	93 419	89 815	82 155	73 741	78 060	83203	77 669	79 523
nusikaltimai	84 136	82 074	75 474	67 990	71 972	76291	70 618	72 086
baudžiamieji nusižengimai	9283	7741	6681	5751	6088	6912	7051	7437

Per pastaruosius aštuonerius metus registruotų nusikalstamų veikų skaičius kasmet kito, tačiau bendras jų skaičius šio laikotarpio pabaigoje, 2011 m., buvo 15 proc. sumažėjęs lyginant su 2004 m. Mažiausias nusikalstamų veikų skaičius užregistruotas 2007 m. Tais pačiais metais taip pat buvo užregistruotas mažiausias nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų skaičius. Po 2007 m. kasmet būdavo užregistruojamas didėjantis skaičius nusikaltimų, ir tai būtų galima laikyti pasaulinės ekonominės krizės atgarsiu, tačiau 2011 m. užregistruotas nusikaltimų skaičius buvo 15,4 proc. mažesnis negu tas pats skaičius 2004 m., kai buvo užregistruotas pats didžiausias skaičius per pastaruosius aštuonerius metus (2004–2011 m.). Baudžiamųjų nusižengimų registruotas skaičius per šį laikotarpį taip pat didėjo, tačiau 2011 m. jis buvo 20 proc. mažesnis už 2004 m. minėtą skaičių. Absoliutinius registruotus rodiklius svarbu vertinti kartu su palyginamaisiais rodikliais.

2 lentelė. Registruotos nusikalstamos veikos Lietuvoje 100 000 gyv. 2004–2011 m.

Rodikliai	Metai							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Nusikalstamos veikos, iš jų:	2719	2631	2421	2185	2324	2492	2363	2471
nusikaltimai	2449	2404	2224	2014	2143	2285	2148	2240
baudžiamieji nusižengimai	270	227	197	170	181	207	215	231

4 1–7 lentelėse panaudoti pirminiai statistiniai 2004–2011 m. duomenys iš įvairių Statistikos departamento kasmetinių leidinių „Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla“ kriminologinei analizei atlikti. Pažymėta „x“ – kai taip statistiniai duomenys nebuvo grupuoti.

Registruotų nusikalstamų veikų lygis 100 000 gyv. Lietuvoje per 2004–2011 m. taip pat sumažėjo, tačiau tik 9 proc. Nusikaltimų lygis sumažėjo 8,6 proc., o baudžiamųjų nusižengimų – 14,5 proc. Taigi galima konstatuoti, kad poreforminiu ir pasaulinės ekonominės krizės laikotarpiu Lietuvoje registruoto nusikalstamumo bendras mastas sumažėjo maždaug vienu dešimtadaliu. Tačiau reikia turėti galvoje, kad pasaulinės ekonominės krizės galimi padariniai nusikalstamumo raidai Lietuvoje dar tik prasideda, nes, kaip jau minėta, nusikalstamumo rodikliai „vėluoja“ reaguodami į įvairius socialinius pokyčius. Taigi būsimos registruoto nusikalstamumo raidos prognozė Lietuvoje nebūtinai gali būti optimistiška kaip dabartiniu metu, ypač jeigu krizės recesija užsitęs arba socialiniai procesai Europos Sąjungoje ir pačioje Lietuvoje bus nepalankūs padėčiai mūsų šalyje.

3 lentelė. Registruotų nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų lygis mieste ir kaime 100 000 gyv. Lietuvoje

Rodikliai	Metai							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Nusikaltimų lygis mieste	2771	2775	2580	2304	2463	2591	2355	2441
Nusikaltimų lygis kaime	1806	1662	1509	1404	1470	1622	1684	1807
Baudžiamųjų nusižengimų lygis mieste	303	261	234	204	214	245	239	265
Baudžiamųjų nusižengimų lygis kaime	204	158	121	102	113	128	162	162

Mažiausias nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų lygis mieste ir kaime (kaip ir visoje Lietuvoje) buvo užregistruotas 2007 m. Per aštuonerius metus (2004–2011 m.) nusikaltimų kasmetinis vidutinis lygis mieste buvo 2535; kaime – 1620; baudžiamųjų nusižengimų atitinkamai – 245 mieste ir 143 kaime. Taigi nusikaltimų lygis mieste maždaug 1,6 karto viršijo nusikaltimų lygį kaime, o baudžiamųjų nusižengimų lygis mieste maždaug 1,7 karto viršijo baudžiamųjų nusižengimų lygį kaime.

Registruotų nusikaltimų lygis (intensyvumas) mieste 2010 m. lyginant su 2004 m. sumažėjo 15 proc., o kaime – 7 proc. 2011 m. nusikalstamumo lygis kaime tapo toks pats kaip ir 2004 m. Registruotų baudžiamųjų nusižengimų lygis (intensyvumas) mieste sumažėjo atitinkamai 12 proc, o kaime – 21 proc. Taigi bendra registruoto nusikalstamumo raida rodo santykinai blogesnę padėtį Lietuvos kaimo teritorijose. Kaimo teritorijų sampratą pateikia Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas⁵. Be abejo, nusikalstamų veikų latentiskumas daugiau reiškiasi Lietuvos miestų, ypač didžiųjų, teritorijose; taigi realus nusikalstamumo raidos mastas nebūtinai

5 Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 60-1183.

yra šiuo metu nepalankesnis Lietuvos kaime. Be to, 2011 m. nusikalstamumo paplitimo mastai staiga padidėjo; ateitis parodys, ar jie toliau didės.

Analizuojant nusikalstamumo mastą, jo raidą, svarbu yra įvertinti ne tik bendriausius pokyčius, tačiau ir atskirų nusikaltimų rūšių raidos ypatumus. 4 lentelėje pateikta atskirų nusikalstamų veikų rūšių mastas ir raida Lietuvoje 2004–2011 m.

4 lentelė. Užregistruoti nusikaltimai pagal rūšis (abs. sk.)

Rodikliai	Metai							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Nužudymai	345	390	294	280	301	259	217	211
Pasikėsینimai nužudyti	22	21	17	14	15	19	18	22
Sunkūs sveikatos sutrikdymai	408	356	311	250	229	196	213	180
Išžaginimai ir pasikėsینimai	260	265	253	200	164	149	208	191
Vagystės	44176	38821	34767	31137	35318	36178	33495	33187
iš gyvenamųjų patalpų	9174	7065	6637	5516	6076	5799	4905	4081
transporto priemonių	7960	5824	4538	3760	3932	4136	3823	3620
iš jų automobilių	5865	4138	3176	2514	2185	1570	1734	1521
Plėšimai	5323	5206	4343	3802	3452	3363	2727	2502
Sukčiavimai	2599	3240	3117	2894	2750	4225	3983	4982
Turto sunaikinimas ar sugadinimas	2101	2697	2807	3138	3847	4059	3509	3764
Kontrabanda	105	93	79	122	108	138	179	228
Nusikaltimai, susiję su disponavimu narkotinėmis medžiagomis	1230	1407	1163	1320	1371	1564	1561	1608
Kelių transporto eismo saugumo taisyklių pažeidimai	2966	3464	3434	3441	2449	1698	1543	1407
Viešosios tvarkos pažeidimai	3942	3792	3449	3293	3091	3002	2963	3404

Šiuolaikiniam nusikalstamumui Lietuvoje būdingas tolesnis sunkiausių smurtinių nusikaltimų registruoto skaičiaus mažėjimas: nužudymų skaičius per šį laikotarpį sumažėjo 39 proc., sunkių sveikatos sutrikdymų – 56 proc., išžaginimų ir pasikėsینimų – 26,5 proc. Smurtinių nusikaltimų registruotas skaičius pradėjo mažėti dar nuo 1994–1995 m. Taigi turime pagrindą teigti, kad smurtinių nusikaltimų registruoto skaičiaus progno-

zuotos mažėjimo tendencijos, skelbtos Lietuvos kriminologinėje literatūroje, pasitvirtina, ypač dėl nužudymų raidos prognozių⁶.

Kelių transporto eismo saugumo taisyklių pažeidimų pastarųjų aštuonerių metų raidos registruoti rodikliai taip pat yra geri – jų registruotas skaičius sumažėjo 52,6 proc. Taigi, socialinės ir techninės priemonės, kurių ėmėsi Lietuva, tapusi Europos Sąjungos nare, davė teigiamų rezultatų. Mat Europos Sąjungoje dar 2001 m. buvo iškeltas tikslas iki 2010 m. perpus sumažinti žuvusiųjų eismo įvykiuose skaičių⁷. Per šį laiką bendras Europos Sąjungos žuvusiųjų skaičiaus sumažėjimo vidurkis buvo 36 proc, o Lietuvoje – 48 proc. Tačiau reikia pažymėti, kad iki šiol žuvusiųjų eismo įvykiuose skaičius Lietuvoje viršija Europos Sąjungos vidurkį⁸.

Vagysčių dalis registruoto nusikalstamumo struktūroje, kaip įprasta, yra pati didžiausia. Tiriamuoju laikotarpiu bendroje registruoto nusikalstamumo Lietuvoje struktūroje jos sudaro 47,3 proc. 2004 m. ir 41,7 proc. 2011 m. Transporto priemonių vagysčių dalis registruotoje nusikalstamumo struktūroje nuosekliai mažėjo nuo 8,5 proc. iki 5,0 proc. 2008 m. ir išliko tokia pati iki šiol. Tačiau absoliutus registruotas transporto priemonių vagysčių skaičius per šį laikotarpį sumažėjo 65 proc. Automobilių vagystės sudaro nuo trijų ketvirtadalių (laikotarpio pradžioje) iki beveik pusės (laikotarpio pabaigoje) bendro transporto priemonių vagysčių skaičiaus. Bendroje registruoto nusikalstamumo struktūroje automobilių vagystės sudaro apie 6 proc. laikotarpio pradžioje ir nesiekia 3 proc. šio laikotarpio pabaigoje. Absoliutinis automobilių vagysčių registruotas skaičius per tiriamąjį laikotarpį sumažėjo 74 proc. Taigi šių nusikaltimų tendencijos Lietuvoje yra palankios. Vagysčių iš gyvenamųjų patalpų šio laikotarpio raida taip pat buvo palanki: registruotas jų skaičius sumažėjo 55,5 proc. Jos 2004 m. sudarė 20,8 proc, o 2011 m. – tik 12,3 proc. bendro registruotų vagysčių skaičiaus.

Šiuolaikinė plėšimų pagal registruotus rodiklius raida taip pat rodo šių nusikaltimų mažėjimo tendenciją. Plėšimų registruotas skaičius sumažėjo per pastaruosius aštuonerius metus 53 proc., o jų dalis bendroje nusikalstamumo struktūroje taip pat sumažėjo nuo 5,7 proc. iki 3,1 proc.

Viešosios tvarkos pažeidimų registruotas skaičius buvo beveik stabilus – per pastaruosius aštuonerius metus sumažėjo nedaug – tik 13 proc.

Nusikaltimų, susijusių su disponavimu narkotinėmis medžiagomis, ir kontrabandos nusikaltimų registruota raida yra panaši – jų tiriama laikotarpio pabaigoje užregistruota atitinkamai 26,9 proc. daugiau, t. y. jų skaičius daugiau kaip du kartus didesnis. Tačiau turint galvoje, kad šių nusikalstamų veikų latentiskumas yra labai didelis, vien tik iš šių statistinių duomenų apie realios jų raidos tendencijas spręsti negalima.

Turto sunaikinimo ar sugadinimo bei sukčiavimų raida Lietuvoje vis labiau panašėja į išsivysčiusios rinkos ekonomikos šalių nusikalstamumo raidą. Turto sunaikinimo

6 Babachinaitė, G.; Jurgelaitienė, G.; Justickis, V. *et al. Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė iki 2015 m.: monografija*. Moks. red. Babachinaitė, G.; Justickaja, S. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 273.

7 *White Paper: European transport policy for 2010: time to decide* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-06-28]. <http://ec.europa.eu/transport/white_paper/index_en.htm>.

8 Ažubalytė, R.; Ancelis, P.; Babachinaitė, G. *et al., supra* note 3, p. 177.

ar sugadinimo registruotas skaičius per pastaruosius aštuonerius metus padidėjo beveik 80 proc. Sukčiavimų registruotas skaičius padidėjo beveik 92 proc. ir registruotoje nusikalstamumo struktūroje 2011 m. sudarė 6,3 proc., 100 000 gyv. – 151. Skandinavijos šalyse, pavyzdžiui, Norvegijoje, jų registruotas skaičius yra 2–3 kartus didesnis⁹.

Smurtinių nusikaltimų skaičiaus mažėjimas, turtinio pobūdžio nusikaltimų, susijusių su smurtu, skaičiaus mažėjimas ir nusikaltimų, kuriais siekiama gauti neteisėtos turtinės naudos (pvz., sukčiavimų) skaičiaus ženklus didėjimas, nusikaltimų, susijusių su disponavimu narkotinėmis medžiagomis, paplitimo intensyvėjimas reiškia, kad registruotas nusikalstamumas Lietuvoje vis labiau panašėja į išsivysčiusios rinkos ekonomikos šalių nusikalstamumą.

2. Užregistruotų asmenų, įtariamų nusikalstamų veikų padarymu, socialiniai demografiniai bruožai

Asmenų, įtariamų nusikalstamų veikų padarymu, bei nuteistų asmenų kontingentų bendras registruotas apimtis rodo 5 lentelė.

5 lentelė. Asmenys, įtariamai padarę nusikalstamas veikas, ir nuteisti asmenys

Metai	Asmenys							
	Juridiniai		Fiziniai		Iš jų: suaugusieji		nepilnamečiai	
	Įtariamai	Nuteisti	Įtariamai	Nuteisti	Įtariamai	Nuteisti	Įtariamai	Nuteisti
2004	–	–	27 880	17 882	23 648	16 192	4232	1690
2005	22	22	26 048	16 007	21 913	14583	4135	1424
2006	47	18	24 784	14 717	21 201	13 433	3583	1284
2007	86	37	22 617	14 057	19 204	12 868	3413	1189
2008	119	56	23 116	14 295	19 489	13 032	3627	1263
2009	114	67	23 997	14 664	20 645	13 322	3352	1342
2010	111	56	24 385	15 689	21 520	14 492	2865	1197
2011	92	49	24 240	15 424	21 628	14 326	2612	1098

Be abejo, duomenys apie registruotus įtariamus padarius nusikalstamas veikas asmenis ir nuteistus asmenis netapatūs laike. Nuteisti asmenys buvo registruoti kaip įtariamai prieš kelerius (o kartais – ir dar daugiau) metus. Tačiau per ilgesnį laikotarpį šiuos duomenis analizuojant galima atskleisti objektyvią padėtį. Taigi, 5 lentelės duomenis

9 Konkrečiau žr.: Miliūtė Bacevičienė, V. *Nusikalstamumo Norvegijoje palyginamoji charakteristika ir užsieniečių stigmatizacija*: magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.

in corpore lyginant su registruotų nusikalstamų veikų mastais Lietuvoje, galima teigti, kad bendra šiuolaikinė baudžiamoji politika adekvati nusikalstamumo mastams. Tačiau Lietuvoje nei moksliniu aspektu, nei praktikoje niekada nebuvo analizuojama ir įvertinta skirtumo tarp įtariamų ir nuteistų už nusikalstamas veikas asmenų skaičiaus reikšmė. Pagal statistinius rodiklius šis skirtumas yra gana pastovus ir šiuo laikotarpiu sudaro tarp fizinių asmenų 38 proc., iš jų tarp suaugusiųjų – 34 proc., tarp nepilnamečių – 61 proc. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė Lietuvoje atsirado palyginti neseniai, ir nuteistieji sudaro maždaug 48 proc. įtariamų juridinių asmenų, t. y. skirtumas sudaro 52 proc. Ar šis rodiklis yra optimalus registruoto nusikalstamumo mastams Lietuvoje; jeigu ne, tai kokios problemos slypi už jo, į kokių problemų sprendimą Lietuvoje reikia susitelkti? Visa tai reikalauja kompleksinių išsamių tyrimų Lietuvoje, vien tik statistinių duomenų analizės nepakanka.

Čia svarbu paminėti ir statistinius duomenis apie išteisintus asmenis Lietuvoje:

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Skaičius	458	378	381	360	302	303	388	484

Išteisintųjų skaičius Lietuvoje nėra didelis, todėl įtakos anksčiau minėtiems rodikliams beveik nedaro.

Nepilnamečiai asmenys Lietuvoje sudaro maždaug 15 proc. nuo registruoto fizinių asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas, skaičiaus per tiriamąjį laikotarpį; tik 2010 m. jie sudarė mažiau – 11,7 proc. ir 2011 m. – 10,8 proc., o tarp nuteistųjų nepilnamečiai atitinkamai sudarė apie 9 proc.; 2010 m. jie sudarė tik 7,6 proc., o 2011 m. – 7,1 proc.

Šiuolaikinė registruotų asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas, struktūra Lietuvoje pagal lytį tęsia tradicinę tendenciją – didžiausią daugumą šių asmenų sudaro vyrai (maždaug 9 iš 10). Tačiau pastaruoju metu matomas nedidelis (apie 3 proc.) moterų dalies bendrame skaičiuje padidėjimas. Būsimųjų kelerių metų rodikliai patvirtins arba paneigs šią naują tendenciją.

Registruotų asmenų, įtariamų nusikalstamų veikų padarymu, struktūrą pagal amžių matome 6 lentelėje.

6 lentelė. Asmenys, įtariamai padarę nusikalstamas veikas, pagal amžių

Metai	Suaugusieji asmenys (amžiaus grupės)					Nepilnamečiai asmenys (amžiaus grupės)	
	18–24	25–29	30–39	40–59	60+	14–15	16–17
2004	x	x	x	x	x	x	x
2005	8390	3762	5077	4106	578	1195	2940
2006	8154	3617	4886	4018	526	1062	2521

6 lentelės tęsinys

2007	7236	3227	4404	3812	525	1049	2364
2008	7254	3386	4479	3860	510	1147	2480
2009	7583	3571	4768	4164	559	867	2485
2010	7722	3605	4906	4691	596	654	2211
2011	7556	3515	5182	4714	661	672	1940
dalis (proc.)							
2005	32,2	14,4	19,5	15,8	2,2	4,6	11,3
2006	32,9	14,6	19,7	16,2	2,1	4,3	10,2
2007	32,0	14,3	19,5	16,8	2,3	4,6	10,5
2008	31,4	14,6	19,4	16,7	2,2	5,0	10,7
2009	31,6	14,9	19,8	17,4	2,3	3,6	10,4
2010	31,7	14,8	20,1	19,2	2,4	2,7	9,1
2011	31,1	14,5	21,4	19,5	2,7	2,8	8,0

Asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas, amžiaus struktūra rodo, kad 18–24 m. amžiaus grupės dalis mažėjo. Atkuriant nepriklausomybę ši amžiaus grupė sudarė vieną ketvirtadalį¹⁰, o šiuo metu ji sudaro vieną trečdalį registruotų asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas. Taigi šios amžiaus grupės Lietuvoje labai sudėtingos socialinės ekonominės padėties aplinkybės, su kuriomis jie patys yra nepajėgūs susidoroti; reikalinga kryptingesnė valstybės socialinė politika.

Nesikeitė vyresnės jaunimo amžiaus grupės (25–29 m.) dalis. Nepilnamečių amžiaus grupės (14–17 m.) dalis mažėjo. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos ir jų gyvenimo sąlygų sutvarkymo srityje Lietuvoje dirba apie 40 vyriausybinių institucijų ir nevalstybinių organizacijų, tačiau jų darbas nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos srityje yra neefektyvus.

Taigi jauno amžiaus (iki 30 m.) asmenys Lietuvoje dabar sudaro šiek tiek daugiau nei pusę užregistruotų asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas. Atitinkamai šiek tiek padidėjo dalis asmenų po 30 m. amžiaus.

Bendrai nusikalstamumo raidai Lietuvoje vertinti labai svarbūs yra ir kiti socialiniai demografiniai asmenų, įtariamų nusikalstamų veikų padarymu, bruožai – užimtumas, nusikalstamo elgesio pakartotinumai, grupiškumas bei jų fizinė psichologinė būseną (neblaivūs, apsvaigę nuo narkotinių medžiagų).

10 Babachinaitė, G.; Jurgelaitienė, G.; Justickis, V. *et al.*, *supra* note 6, p. 13.

7 lentelė. Asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas, užimtumas

Metai	Suaugusieji asmenys				Nepilnamečiai asmenys			
	Mokėsi	Dirbo	Nedirbo ir nesimokė	Kiti	Mokėsi	Dirbo	Nedirbo ir nesimokė	Kiti
2004	x	x	x	x	x	x	x	x
2005	1722	5599	12 724	1868	3106	57	887	85
2006	1469	6004	11 557	2171	2570	85	858	70
2007	1258	5859	9812	2275	2383	102	836	92
2008	1229	5920	9836	2504	2533	118	879	97
2009	1475	4778	12 035	2357	2390	36	835	91
2010	1664	4472	12 815	2569	2189	23	530	123
2011	1689	5038	12 279	2622	2084	27	411	90

Kaip matome, didžiausias skaičius tarp suaugusiųjų per šį laikotarpį buvo nedirbančių ir nesimokančių asmenų. Apskritai šių asmenų skaičiaus raida susijusi su ekonominėmis socialinėmis žmogaus gyvenimo sąlygomis Lietuvoje. Sovietmečiu nedirbančių ir nesimokančių dalis tarp registruotų asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas, kito nuo 7 proc. iki 13 proc. Atkuriant Lietuvos nepriklausomybę ir per visą pereinamąjį į rinkos ekonomiką laikotarpį (maždaug iki 2000 m.) jų dalis (ir skaičius) smarkiai padidėjo – iki 67 proc.¹¹ Mūsų tiriamojo laikotarpio pradžioje 2004 m. nedirbančių ir nesimokančių dalis bendrame skaičiuje sumažėjo ir sudarė tik 50 proc. Per tiriamąjį laikotarpį šių asmenų skaičius toliau mažėjo, o dalis išliko tokia pati. 2007–2008 m. buvo 51–50 proc. tarp suaugusių asmenų ir 24 proc. tarp nepilnamečių. Tai buvo ekonominio pakilimo metai. Per kitus 2009–2010 m. nedirbančių ir nesimokančių asmenų dalis vėl padidėjo iki 58 proc. 2009 m. ir 60 proc. 2010 m. tarp suaugusių asmenų. Taigi prasidėjo nauja – šių asmenų skaičiaus ir dalies didėjimo, tendencija, kuri, manyčiau, gali būti siejama su ekonomine krize. Jos padariniai nusikalstamumui turėtų ryškėti dar kelerius metus, jeigu socialinės ekonominės sąlygos nepablogės; jeigu pablogės – tai tęsis daug ilgesnį laikotarpį; artimiausia ateitis parodys. Juo labiau kad nepilnamečių padėtis išliko tokia pati, kaip buvo iki krizės; be to, 2011 m. tarp suaugusių asmenų jų vėl užregistruota tik 50,6 proc.

Kadangi daugėjo nedirbančių ir nesimokančių suaugusių asmenų, tai dirbančių dalis tarp suaugusiųjų, įtariamų nusikalstamų veikų padarymu, atitinkamai mažėjo. Ekonominio pakilimo metais dirbančiųjų dalis tarp suaugusiųjų padidėjo nuo 20 proc. 2004 m. iki beveik 31 proc. 2008 m. 2009 m. ši dalis sumažėjo iki 23 proc., o po 2010 m. – grįžo į laikotarpio pradžią, t. y. tiesėkė 20 proc.

Besimokančių suaugusiųjų asmenų skaičius ir dalis per šį laikotarpį kito nedaug ir vidutiniškai sudarė 7 proc. Tarp nepilnamečių, suprantama, ši dalis buvo daug didesnė –

11 Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2004. Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas, 2005, p. 20.

beveik trys ketvirtadaliai (iki 75 proc.) asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas, mokėsi.

Tarp suaugusių asmenų, įtariamų nusikalstamų veikų padarymu, daugėjo asmenų, įvardintų „Kiti“. Kitus sudaro neįgalūs asmenys, pensininkai, kariai, asmenys, įkalinti laisvės atėmimo įstaigose. Kitų dalis per tiriamąjį laikotarpį padidėjo nuo 8,5 proc. iki 11–12 proc., o skaičius padidėjo 40 proc.

Nusikalstamos veikos pakartotinumai tarp suaugusių asmenų, įtariamų padarius šias veikas, sudarė nuo 16 proc. 2004 m. iki 9,7 proc. 2010 m., o skaičius sumažėjo 64 proc. Manyčiau, kad tokia padėtis susidarė dėl to, kad dalis profesionalių nusikaltėlių emigravo į kitas šalis. Nepilnamečių asmenų grupėje pakartotinumai vidutiniškai per tiriamąjį laikotarpį sudarė apie 8 proc.

Grupinio nusikalstamumo rodikliai tiriamuoju laikotarpiu taip pat kito. Suaugusių asmenų, grupėmis padariusių nusikalstamas veikas, dalis mažėjo nuo 26 proc. iki 20,7 proc.; ir tai gali būti siejama (taip pat kaip ir pakartotinumai atveju) su tuo, kad dalis profesionalių nusikaltėlių emigravo į kitas šalis. Tačiau ir nepilnamečių grupiniai nusikalstamumas taip pat sumažėjo nuo 55,4 proc. iki 25,1 proc., t. y. daugiau kaip dvigubai. Absoliutinis registruotas nepilnamečių asmenų, padariusių nusikalstamas veikas grupėmis, skaičius per tą laiką sumažėjo 69 proc. ir, manyčiau, ne dėl emigracijos, bet dėl labai sparčiai plintančio mūsų visuomenėje susvetimėjimo – daug dažniau šiuo metu nusikalstamas veikas daro vieniši ar tokiais besijaučiantys vaikai.

Girtavimo visuomenėje sąsajos su nusikalstamumu dažniausiai išreiškiamos per skaičių asmenų, kurie nusikalstamas veikas padarė būdami neblaivūs. Suaugusių asmenų, kurie nusikalstamas veikas padarė būdami neblaivūs, dalis pastaraisiais metais mažėjo nuo 26 proc. iki 21,3 proc., o jų registruotas skaičius – 23,5 proc.

Nepilnamečių ši dalis praktiškai išliko stabili – vidutiniškai 18 proc.; jų registruotas skaičius taip pat buvo stabilus – vidutiniškai 670; tačiau 2010 m. šis skaičius staiga sumažėjo 35 proc. (497 asmenys).

Kita statistiškai apskaičiuojama fizinė psichologinė asmens būseną nusikalstamos veikos darymo metu – apsvaigimo nuo narkotinių medžiagų būseną. Be abejo, tokios būsenos žmogus nedaug nusikalstamo elgesio rūšių gali padaryti, tad statistiniai duomenys apie tai yra kuklūs, iš jų negalima spręsti apie tikrus kitų narkotikų sąsajų su nusikalstamumu mastus. Suaugusių asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas, skaičius yra nedidelis (vidutiniškai kasmet per tiriamąjį laikotarpį – 167); dalis taip pat yra nedidelė – vidutiniškai kasmet per tiriamąjį laikotarpį – 0,8 proc. Nepilnamečių, įtariamų padarius nusikalstamas veikas narkotinio apsvaigimo būsenos, vidutiniškai kasmet per šį laikotarpį užregistruota 12 asmenų; jų dalis bendrame asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas, skaičiuje vidutiniškai kasmet sudarė 0,4 proc.

Išvados

1. Šiuolaikinio registruoto nusikalstamumo paplitimas Lietuvoje absoliutiniais skaičiais 2011 m. sumažėjo 15 proc. lyginant su 2004 m. Palyginamaisiais rodikliais

(lygis 100 000 gyv.) jis sumažėjo 9 proc. Nusikaltimų lygis sumažėjo 8,6 proc., o baudžiamųjų nusižengimų – 14,5 proc. Skaičiai rodo santykinai blogesnę padėtį Lietuvos kaimo teritorijose.

Taigi galima konstatuoti, kad poreforminiu ir pasaulinės ekonominės krizės laikotarpiu Lietuvoje registruoto nusikalstamumo mastas sumažėjo maždaug vienu dešimtadaliu. Tačiau reikia turėti galvoje, kad šios krizės galimi padariniai nusikalstamumo raidai Lietuvoje dar tik prasideda, nes nusikalstamumo rodikliai visada „vėluoja“ reaguodami į įvairius socialinius pokyčius.

2. Šiuolaikiniam nusikalstamumui Lietuvoje būdingas tolesnis sunkiausių smurtinių nusikaltimų registruoto skaičiaus mažėjimas: nužudymų skaičius per tiriamąjį laikotarpį sumažėjo 39 proc.; sunkių sveikatos sutrikdymų – 56 proc., išžaginimų ir pasikėsinimų – 26,5 proc.

3. Labiausiai paplitusių turтино pobūdžio nusikalstamų veikų – vagysčių, registruotas skaičius per tiriamąjį laikotarpį sumažėjo 25 proc. Iš vagysčių rūšių daugiausiai sumažėjo registruotas transporto priemonių vagysčių skaičius – 65 proc. Vagysčių iš gyvenamųjų patalpų sumažėjo 55,5 proc.

Plėšimų pagal registruotus rodiklius raida taip pat išreiškia šių nusikaltimų mažėjimo tendenciją – jų registruotas skaičius sumažėjo 53 proc.

4. Turto sunaikinimo ar sugadinimo bei sukčiavimų šiuolaikinė raida Lietuvoje vis labiau panašėja į išsivysčiusios rinkos ekonomikos šalių nusikalstamumo rodiklius. Turto sunaikinimo ar sugadinimo registruotas skaičius per pastaruosius aštuonerius metus padidėjo beveik 80 proc. Sukčiavimų registruotas skaičius padidėjo beveik 92 proc. Ilgametės rinkos ekonomikos šalyse šie rodikliai yra 2–3 kartus didesni; taigi galima prognozuoti tolesnį šių nusikaltimų paplitimo didėjimą Lietuvoje.

5. Asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas Lietuvoje, registruoti duomenys apie jų socialinius demografinius bruožus rodo, kad šiek tiek (3 proc.) padidėjo moterų dalis bendrame šių asmenų skaičiuje; 18–24 m. amžiaus grupės dalis nuolat didėjo. Taigi šio amžiaus grupės socialinė ekonominė padėtis Lietuvoje yra labai sudėtinga.

Ekonominės krizės metu nedirbančių ir nesimokančių asmenų dalis gana ženkliai padidėjo (iki 60 proc.) ir beveik siekia buvusią labai nepalankią padėtį pereinamuoju į rinkos ekonomiką laikotarpiu (iki 2000 m.).

Iš esmės nepilnamečių registruoto nusikalstamumo mastai nepakito. Jų indėlis į nusikalstamumo paplitimą Lietuvoje – 15 proc. nuo bendro registruoto fizinių asmenų skaičiaus per tiriamąjį laikotarpį.

Literatūra

Ažubalytė, R.; Ancelis, P.; Babachinaitė, G. *et al. Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas: monografija*. Moks. red. Kurapka, V. E.; Justickis, V. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.

Babachinaitė G. Kriminologiniai nusikalstamumo raidos Lietuvoje periodizacijos aspektai. *Lietuvos teisės tradicijos: mokslinės konferencijos medžiaga*. Vilnius: Justitia, 1997.

Babachinaitė, G.; Galinaitytė, J.; Jurgelaitienė, G. *et al. Kriminologija: vadovėlis*. Moks.

- red. Babachinaitė, G.; Kiškis, A. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010.
- Babachinaitė, G.; Jurgelaitienė, G.; Justickis, V. et al. *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė iki 2015 m.*: monografija. Moks. red. Babachinaitė G., Justickaja S. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
- Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 60-1183.
- Miliūtė Bacevičienė, V. *Nusikalstamumo Norvegijoje palyginamoji charakteristika ir užsieniečių stigmatizacija*. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
- Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2004*. Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas, 2005.
- Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2005*. Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas, 2006.
- Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2006*. Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas, 2007.
- Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2007*. Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas, 2008.
- Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2008*. Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas, 2009.
- Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2009*. Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas, 2010.
- Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2010*. Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas, 2011.
- Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2011*. Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas, 2012.
- White Paper: European transport policy for 2010: time to decide* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-06-28]. <http://ec.europa.eu/transport/white_paper/index_en.htm>.

THE MAIN FEATURES OF CONTEMPORARY CRIMINALITY IN LITHUANIA

Genovaitė Babachinaitė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *This article refers to the main features of contemporary criminality in Lithuania. The period of analysis of those main features is 2004-2011. From 2004, a period of stable state registration of criminality, i.e. a period without significant changes in criminal laws commenced. The article deals with the analysis of spreading criminality in Lithuania, and the main socio-demographical features of persons charged with criminal offences.*

The registered number of criminal offences in 2011 decreased by about 15%, compared to 2004. The largest decrease was recorded in 2007. Yet during the economic crisis, after 2007, the number of registered criminal offences slightly increased, however, as has already been mentioned, the registered number of criminal offences in 2011 was 15% less. Nevertheless, we must bear in mind that the changes in criminality came two-three years after certain social changes, in this case – the economic crisis.

The characteristic features of the contemporary criminality in Lithuania are: the tendency of decrease in violent crimes (homicides, rapes, serious bodily injuries). During the researched period, the number of homicides decreased by 39%, of serious bodily harms – by 56%; and of rapes and attempts – by 26.5%.

Another tendency is the decrease in property crimes. The most widespread property crime is theft. The registered number of thefts decreased by 25%. Among them, the registered number of car thefts decreased the most – by 65%; and the decrease of domestic burglaries amounted to 55.5%.

The registered number of robberies decreased by 53%. During the researched period, destruction of or damage to property and swindling – their registered number – increased by 80% and 92% respectively. In the countries with much more developed market economy than in Lithuania (e. g. in Scandinavian countries), the indicators of those crimes are 2 to 3 times higher. This means, firstly, that in future the number of those crimes in Lithuania will increase; secondly, the decrease in violent crimes and the increase of swindling means that market economy in Lithuania has become more developed than before.

In Lithuania, the number of persons charged with criminal offences during the researched period tended to decrease, but not much, only by 12%. Some socio-demographic characteristics of persons charged with criminal offences are: juveniles make up 15%; traditionally, they are men, but in contemporary criminality in Lithuania we observe a small (only by 3%) increase of women; the increase in the number of persons aged from 18 to 24 is observed, and it seems that the socio-economic situation of this age group has become more complicated; during the economic crisis in Lithuania, the number of unemployed and not studying persons increased significantly (up to 60% in the structure of all registered persons charged with criminal offences) and almost reached a problematic situation that existed during the transitional period from socialist economy to market economy, from totalitarian society to democratic society (before 2000).

Keywords: *criminal offences, crimes, misdemeanours, persons charged with criminal offences, statistical data.*

Genovaitė Babachinaitė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir kriminologijos katedros profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: smurtinis nusikalstamumas ir jo prevencija, nepilnamečių teisės pažeidimų prevencija, teisinės sąmonės ir kriminalinės viktimizacijos problemos, nusikalstamumo Lietuvoje periodizacija.

Genovaitė Babachinaitė, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Criminal Law and Criminology, Professor. Research interests: violent crimes and their prevention, prevention of juvenile delinquency, problems of legal consciousness and criminal victimisation, periodisation of criminality in Lithuania.